

ПОДАТКОВА СИСТЕМА В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 40-Х – ПОЧАТКУ 50-Х РР. ХХ СТ.: МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

У радянські часи, на жаль, селянство залишалося найбільш безправною верствою суспільства. Воно змушене було щодня працювати в колгоспному господарстві, а невелика присадибна ділянка, як правило, не більше 50 сотих землі, за умови, коли всі працездатні члени сім'ї працювали в колгоспі, обкладалася непосильними податками. Крім того, радянська влада в принципі намагалася обмежити присадибну ділянку як «приватновласницький, буржуазний пережиток».

Про цей аспект життя колгоспного села є значна Література: [1]. Проте багато проблем зазначеної теми, особливо на місцевому рівні, ще мало досліджені.

Податки завжди були тяжким тягарем для колгоспників. Ще за законом Верховної Ради СРСР від 1939 р. оподатковувалася орна земля, кожна тварина, яка була у власності колгоспника, та кожне плодове дерево. Платниками податків були господарства членів колгоспів, а також інших громадян, яким наділяли присадибні ділянки (вчителі, медичні працівники та ін.). Податок вираховували з кожного підсобного господарства відповідно до площі земельної ділянки. Фінансові органи становили детальні платіжні повідомлення – документи, у яких було визначено грошову суму чи натуральну величину й чітко виписано термін внесення платежів. Ці повідомлення вручалися під розписку, що надавало їм додаткової обов'язковості виконання.

Обов'язковими були поставки м'яса, масла, сиру, зернових культур, картоплі, соняшника, вовни. За це держава платила тверді мінімальні ціни, які іноді були менші за собівартість продукції.

Часто податки для колгоспної сім'ї перевищували оплату за роботу в колгоспі. Тим самим радянська держава розв'язувала свої економічні проблеми за рахунок села.

Справа ускладнювалася тим, що в післявоєнні роки оплата праці в колгоспах була часто символічною, і колгоспники виживали саме за рахунок невеликих присадибних ділянок, із яких держава брала високі податки.

Присадибні ділянки колгоспників давали 70% грошового доходу господарства, 80% м'яса, 90% картоплі. А щоденна, часто непосильна робота в колгоспі, приносила селянській сім'ї лише 5% грошових доходів, 35% зернових, 1% м'яса і сала, 0,5% молочної продукції [2, с. 362; 3, с. 608].

З часом податковий тиск на присадибну ділянку зростав. Зокрема, згідно з указом Верховної Ради СРСР від 21 лютого 1948 р. «Про виселення з Української РСР осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності в сільському господарстві і ведуть антигромадський, паразитичний спосіб життя» селяни, які не виконали мінімуму трудоднів (який був досить високий) і не сплатили вчасно податків, могли бути виселеними з села.

Причому, щоб посилити шантаж і залякування, рішення про виселення приймалися на зборах і сходах колгоспників, де місцеві активісти під контролем районного начальства вирішували питання про виселення тих, хто «підриває колгоспне виробництво». У перші місяці було винесено 12 тис. «громадських

вироків», а 20 тис. колгоспників України було попереджено. І ці «попереджені», щоб їх не виселили, писали письмові зобов'язання «надалі брати активну участь в колгоспному виробництві».

У червні 1948 р. цей указ був поширений на весь СРСР. І хоча ці документи не були надруковані в пресі, кожен колгоспник про них знав.

У липні 1948 р. Президія Верховної Ради СРСР ухвалила указ, мова в якому йшла про «збільшення ставок сільськогосподарського податку». Селяни змушені були сплачувати податки з кожної голови худоби, кількості фруктових дерев, навіть невеликої площі посівів. Це призводило до того, що селяни почали продавати корів та іншу худобу, вирубувати плодові дерева, згортати підсобне господарство. Це призводило до збитків не лише окремих колгоспних господарств, а і держави, загалом.

Селяни будь-якою ціною намагалися, особливо молодь, вирватися з села. Хоча село було непаспортизоване, і виїзд був практично неможливий.

Історія українського народу складалася в минулому, як і сьогодні, з історії мільйонів сімей робітників, селян, інтелігенції. Проілюструємо наведені вище незаперечні теоретичні постулати на прикладі окремої сім'ї Житомирської області. Документальні свідчення про податкову політику того часу на Житомирщині автору люб'язно подарувала наша випускниця філологічного факультету, а сьогодні старший лаборант кафедри українського літературознавства та компаративістики Лотоцька Світлана Василівна. І ці хвилюючі документи містяться тепер в особистому архіві автора.

Отже, як прийнято тепер говорити – пересічна колгоспна родина. Податкові квитанції, які дійшли до нашого часу за 1950 – 1953 рр. на здану продукцію. Пожовтілі від часу документи є незаперечними реаліями тих складних часів. Усього маємо 43 квитанції (з відповідними підписами й печатками). За 1950 р. – 12;

1951 р. – 12; 1952 р. – 8; 1953 р. – 11. Очевидно, збереглися далеко не всі.

Отже, щоб зайве не хвилюватися, покажемо суху статистику сплати податків сім'ї колгоспника колгоспу ім. Молотова Міненка Ларіона Тихоновича із села Вихля Потіївського району Житомирської області [4, арк. 1 – 43].

За 1950 р. сім'я Міненків заплатила сільськогосподарський податок за землю: у червні – 100 крб., у вересні – 100 крб., у жовтні – 168 крб. Здано державі 498 кг картоплі, 86 л молока, але, перерахувавши на базисну жирність, це становило лише 67,9 л [4, арк. 8]. Також держава отримала від сім'ї масло, сало та ін.

У 1951 р. сільськогосподарський податок сім'ї становив 488 крб.; було здано трьома заходами всього 8,5 кг масла (6 кг, 750 г, 1 кг 750 г); 473 кг картоплі (серпень – 24 кг, вересень – 189 кг, жовтень – 260 кг); 62 штуки яєць. Не варто забувати, що не зданий у визначений термін податок автоматично призводив до зростання пені. На квитанціях було видрукувано попередження: «Виконання цього зобов'язання зі здачі продукції є першочерговим обов'язком кожного колгоспного двору, причому невиконання зобов'язань каратиметься законом» [4, арк. 15].

У 1952 р. сім'я Міненків із с. Вихля здала державі в червні – 1 кг 300 г масла, 1 кг 400 г вовни, сплатили 410 крб. сільськогосподарського податку (напевне, не всі квитанції збереглися, бо сума менша, як у минулі роки).

Крім того, ця сім'я кожен рік платила і досить значний «податок на нежонатих, одиноких та малосімейних громадян».

Найбільш повно ми можемо проаналізувати податковий тягар сім'ї за 1953 р. На початку року на сім'ю Міненка Ларіона Тихоновича надійшло «Зобов'язання на поставку державі в 1953 р. м'яса, молока, бринзи-сиру, яєць, вовни і шкірсировини». У документі йшлося про те, що «на підставі постанов Уряду. Ви зобов'язані здати державі в 1953 р. по державних заготівних цінах».

М'яса – 44 кг (розписана сума поквартально); молока – 231 л (розписано за місяцями); «бринзи-сиру – можна не здавати»; яєць – 150 штук (розписано за місяцями, причому в осінньо-зимовий період можна менше, коли, відповідно, кури давали менше продукції); свинячих шкур вагою від 4 кг і вище (в пареному вигляді) – 1 штука.

Документ підписав районний уповноважений Міністерства заготівель СРСР (посада, яка не підлягала місцевій владі) [4, арк. 41 – 42].

Протягом року у новому документі ці цифри були неістотно все-таки зменшені, хоча свиняча шкура залишилася.

За квитанціями, крім зазначеного вище, у 1953 р. колгоспна сім'я Міненків здала ще кілька кілограмів сала, масла, сплатила значний грошовий податок на сільськогосподарську продукцію.

І це приклад лише однієї колгоспної сім'ї з нашої Житомирщини. Інколи й сьогодні політики волають: «треба нагодувати народ». Народ не треба обкрадати, а він сам себе прогoduє і на селі, і в місті. Звичайно, податки сплачуються в усьому світі, але вони мають бути реальними, сприяти виробництву, а не розорювати громадян.

Може скластися враження, що все населення в той час носило на собі цей, часто непосильний, податковий тягар. Зовсім ні.

Для повноти аналізу ситуації, назвемо постанову Житомирського облвиконкому під назвою «Про звільнення від оподаткування сільськогосподарських податків районних керівників, які мають в особистому користуванні поголів'я скоту, що не перевищує кількості, передбаченої статутом сільгоспартілі». У цьому документі йшлося про те, що від сплати податків звільнялися такі працівники: «І, ІІ, ІІІ секретарі райкому партії, секретар райкому ЛКСМУ, голова районної ради депутатів трудящих, прокурор району, народний суддя, начальник райвідділу НКВС, заврайздороввідділу, редактор райгазети». Отака була рівність про яку говорилося в пресі, по радіо, у кінофільмах того часу.

На щастя, Вересневий Пленум ЦК КПРС (1953 р.) здійснив досить кардинальні позитивні зміни в оподаткуванні колгоспників. Ці заходи призвели до значного поліпшення життя колгоспників, хоча основний фундамент тоталітарної системи щодо колгоспного селянства залишався незмінним.

Література:

1. *Політична історія України ХХ століття: в 6 т. / [кер. О. М. Майборода]. – К.: «Генеза», 2003. Т. 6: Від тоталітаризму до демократії (1945 – 2002 рр). – 2003. – 695 с.; Україна: політична історія ХХ – початок ХХІ століття / [під ред. В. М. Литвина]. – К., 2007. – 1028 с.; Цивілізаційна історія України / [під ред. І. Кураса]. – К., 2005. – 632 с.; Толкушкин А. В. Історія податків в Росії / А. В. Толкушкин. – М.: «Юрист», 2001. – 432 с.; Економічна історія України: в 2 т. / [під ред. В. М. Литвина]. – К.: «Ніко Центр», 2011. – 608 с.*
2. *Історія України: курс лекцій у 2-х т. / [під ред. Л. Мельника]. – К., 1992 р. Т. 2: ХХ століття. – К., 1992. – 464 с.*
3. *Литвин В. М. Історія України [підручник] / В. М. Литвин. – [5-е доп. вид.] – К., 2010. – 830 с.*
4. *Особистий архів автора [арк. 1 – 45].*